

УДК 930.2(476)

DOI 10.52928/2070-1608-2024-71-3-32-35

**АПСАННЕ КЛІМАТЫЧНЫХ З'ЯЎ ДРУГОЙ ПАЛОВЫ XVII – XVIII СТ.
У МАГІЛЁўСКОЙ ХРОНІЦЫ Т.Р. СУРТЫ І ТРУБНІЦКІХ**

*канд. гіст. навук А.А. СУБОЦІН
(Віцебскі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9012-5303>*

У артыкуле разглядаюцца асаблівасці апісання кліматычных з'яў у Магілёўскай хроніцы Т.Р. Сурты і Трубніцкіх. Хроніка з'яўляецца каштоўнай гістарычнай крыніцай на рэканструкцыі клімату другой паловы XVII – XVIII стст. У ёй згадваюцца перш за ўсё кліматычныя катаклізмы, якія знайшлі сваё адлюстраванне ў запісах пра анамальна халодныя зімы, няўстойлівае надвор'е ў вясення і летнія сезоны. У хроніцы вялікая ўвага звяртаецца на факты голаду, павышэння цэн на хлеб і іншыя прадукты харчавання, што было вынікам нізкіх ураджаяў, выкліканых неспрыяльнымі кліматычнымі ўмовамі. Аўтары Магілёўскай хронікі таксама апісалі выпадкі нашэсця саранчы, якія зноў назіраюцца на беларускіх землях з канца XVII ст. і з'яўляюцца выразным індэкатарам сухога і цёплага надвор'я.

Ключавыя словы: клімат, гістарычная кліматалогія, Магілёўская хроніка, ВКЛ, Малы ледавіковы перыяд.

Уводзіны. Пытанні змены клімату на сённяшні час хвалююць не толькі прадстаўнікоў натуральных навук, але і навукоўцаў-гуманітарыяў. Апошнія разглядаюць праблемы ўплыву клімату на развіццё розных сфер жыцця грамадства, сацыяльныя аспекты ўзаемадзеяння чалавека і навакольнага асяроддзя. Гістарычная навука таксама ўключаецца ў працэс пошуку асаблівасцей кліматычных змен у папярэднія перыяды развіцця грамадства, асабліва гэта датычыцца даінструментальнага этапу ў станаўленні метэаралагічных ведаў, калі не вяліся сістэматычныя назіранні за надвор'ем з выкарыстаннем спецыялізаванага абсталявання і асноўныя звесткі пра кліматычныя з'явы змяшчаліся якраз у апавядальных гістарычных крыніцах. На аснове аналізу і супастаўлення разнастайных крыніц можна рэканструяваць кліматычныя ўмовы, у якіх жылі людзі мінулых стагоддзяў і зразумець, як яны ўсведамлялі змены надвор'я. Ключавой гістарычнай крыніцай перыяду Вялікага Княства Літоўскага, якая змяшчае ў сябе каштоўныя апісанні кліматычных з'яў другой паловы XVII – XVIII ст., можна з упэўненасцю назваць Магілёўскую хроніку Т.Р. Сурты і Трубніцкіх.

Асноўная частка. Магілёўская хроніка з'яўляецца яскравым прыкладам гарадскога летапісання Новага часу. Пачатак стварэння хронікі навукоўцы адносяць да другой паловы XVII ст. і першым яе аўтарам лічаць Т.Р. Сурту, які вёў апісанне падзей да 1701 г. Прадаўжальнікамі вядзення хронікі сталі прадстаўнікі роду Трубніцкіх: Ю. Трубніцкі вёў запісы да 1746 г., а яго сын А. Трубніцкі – з 1748 г. па 1788 г. [1, с. 178]. Храністы апавядалі, у асноўным, пра грамадска-палітычныя падзеі, якія адбываліся ў Магілёве, Рэчы Паспалітай і іншых краінах Еўропы. Акрамя таго, у Магілёўскую хроніку трапілі і звесткі пра розныя кліматычныя з'явы і прыродныя катаклізмы, што найбольш уразілі яе аўтараў.

Першае ўпамінанне ў Магілёўскай хроніцы пра асаблівасці клімату можна аднесці да 1670 г., пад якім быў зроблены наступны запіс: “Tegoż roku drzewo u ptastwo, ludzi u bylo marzlo, a potom drożyna na zboże nastala” [2, с. 245]. Дадзены запіс меў на ўвазе не толькі суровую і марозную зіму, але і працяглыя замаразкі вясной 1670 г., якія ў выніку не спрыялі добраму ўраджаю збожжавых і прывялі да павышэння цэн на хлеб. Гэтыя сведчанні супадаюць са звесткамі іншых пісьмовых крыніц Рэчы Паспалітай таго ж года, якія апавядваюць пра замаразкі і снег на працягу мая на тэрыторыі Беларусі, а таксама пра праблемы аплаты падаткаў з боку асобных павеатаў з прычыны неўраджаяў [3, с. 70]. Наступным сведчаннем кліматычных з'яў быў запіс пад 1681 г. пра страшныя маланкі, якія, як сцвярджае аўтар Магілёўскай хронікі, ён назіраў асабіста на дзясятую пятніцу ад Вялікадня (другая палова чэрвеня) у Камаровічах пад Крычавам. Маланкі былі настолькі моцныя, што забілі цэлы статак рагатай жывёлы колькасцю ў 113 галоў. У Маляцічах (таксама пад Крычавам) маланкамі ў возеры былі выбіты ляшчы [2, с. 245]. Наступны 1682 г. можна лічыць спрыяльным на кліматычныя ўмовы на працягу ўсяго вегетацыйнага перыяду. Так, Магілёўская хроніка ўпамінае ў гэты год пра збор багатага ўраджаю збожжавых, які прывёў да зніжэння цэн на хлеб: 10 гарцаў жыта каштавалі па 13 і 14 грошаў [2, с. 245].

У Магілёўскай хроніцы Т.Р. Сурта распавядае пра незвычайную прыродную з'яву зімы 1686 г., калі назіралася нашэсце рысяў, якіх было забіта некалькі дзясяткаў у самім Магілёве і яго прадмессях. Храніст тлумачыць такое нашэсце суровымі кліматычнымі ўмовамі, перш за ўсё вялікімі снягамі і моцнымі маразамі, якія не дазволілі рысям паляваць на мышэй і прыводзяць першых у пошуках харчавання ў горад. Далей хроніка пад тым жа 1686 г. расказвае пра вялікі павадак вясной, што якраз і стала вынікам шматснежнай зімы [2, с. 246]. Дадзенае сведчанне цалкам пацвярджаецца метэаралагічнымі апісаннямі з іншых пісьмовых крыніц. У прыватнасці, у другой вядомай нам тагачаснай гарадской хроніцы, Віцебскім летапісе Панцырнага і Аверкі, было запісана, што вялікі разліў Заходняй Дзвіны вясной 1686 г. нарабіў вялікай шкоды жыхарам Віцебска, калі вадой былі знесены іх дамы [4, с. 196].

Пад 1688 г. у хроніцы быў змешчаны запіс аб тым, што 1 верасня ў Магілёве абвалілася ратушная вежа, якая была на 40 локцяў вышэй за саму ратушу, і вежу прыйшлося змураваць нанова [2, с. 246]. Апісанае здарэнне

ўскосна паказвае на кліматычныя ўмовы, таму што абвал ратушняй вежы стаў вынікам вялікіх дажджоў, якія часта шлі на працягу лета і падмылі грунт у тым месцы, дзе гэтая вежа стаяла. Звесткі пра пад'ём узроўню вады ў выніку дажджоў мы можам знайсці ў прыходна-расходнай кнізе магістрата горада Магілёва за 1688 г. У кнізе было адзначана, што 18 чэрвеня па распараджэнні вайта нейкаму Верамею было заплачана 10 асьмакоў за тое, што той засыпаў пралом, зроблены вадой у Дубровенскай вежы. Далей пад той жа датай было адзначана, што двум чалавекам магістрат заплаціў па 4 асьмакі за працу на капанні траншэй каля ратушы для таго, каб адвесці ваду, якая сабралася ў выніку зацяжнага дажджу [5, с. 63]. Цікава, што ў летапісе Панцырнага і Аверкі таксама было адзначана, што 17 чэрвеня 1688 г. разліў Заходняй Дзвіны прывёў да заталення вуліц Віцебска [4, с. 200]. Дадзенае здарэнне, безумоўна, можна лічыць вынікам працяглага дажджлівага надвор'я.

Распаўсюджаным сюжэтам ў апавядальных крыніцах перыяду Сярэднявечча і Новага часу з'яўляюцца ўпамінанні пра нашэсці саранчы. Такія звесткі лічацца ідэнтыфікатарам кліматычных умоў, бо ўспышкі размнажэння гэтых насякомых адбываюцца, як правіла, у засушлівыя гады пры рэзкіх зменах сонечнай актыўнасці [6, с. 49]. Упамінанне пра нашэсце саранчы мы таксама знаходзім і ў Магілёўскай хроніцы, дзе адзначаецца, што ў 1690 г. на Украіне, за Дняпром і на Севершчыне, на Палессі і каля Слуцка вялікая колькасць саранчы знішчыла ўсё збожжа і травы так, што не было чаго жаць і касіць. Пры гэтым храніст піша, што да адзначанага часу саранча была малачуванай. Гэта паказвае на пераважна вільготныя і дажджлівыя летнія перыяды ў папярэднія гады. У раёне Магілёва ў 1690 г. саранча не зрабіла шкоды пасевам і масавага нашэсця яе тут не назіралася. Гэта адбылося па той прычыне, што ў гэтай частцы Беларусі сухое надвор'е змяняецца дажджамі, і саранча ад вільгаці пагінула. Сухое і цёплае надвор'е лета 1690 г. прывяло да вялікага пажару ў Шклове. Магілёўская хроніка адзначала, што ў гэтым горадзе пагарэў амаль увесь замак з вялікай вежай, фарны касцёл і крамы [2, с. 247].

Сапраўдную кліматычную катастрофу Магілёўская хроніка апісала пад 1694 г. У тэксце крыніцы адзначаецца, што ў Магілёве 11 жніўня па юліянскім календары, у суботу, а другой гадзіне дня з поўначы наплыла нечакана цёмная і вялікая хмара. Яна суправаджалася страшнымі грывотамі і буйным градам, які меў незвычайны выгляд чатырохвугольнага арэха. Таксама ў ваколіцах Магілёва моцны буран пазносіў сялянскія хаты, панскія стадолы і нават павырываў збожжа з зямлі. Той жа кліматычны катаклізм можна было назіраць у чатырох мілях ад Рыгі, дзе, па сведчанні мясцовых купцоў, буран разваліў мураваны замак аднаго курляндскага князя. Аўтар хронікі, спасылаючыся на расказы шляхты і купцоў, адзначаў, што моцны вецер таго ж дня знёс карэту пасла прускага князя разам з коньмі так далёка, што той ад страху не ведаў, у які бок яму ехаць [2, с. 247–248].

Катастрафічным з кліматычнага пункта погляду аказаўся таксама і 1695 г. Магілёўская хроніка адзначае, што вясной гэтага года назіраецца моцны разліў Дняпра, калі вада шмат прычыніла шкоды людзям і вымусіла іх пакінуць свае дамы. Акрамя таго, паводка пазносіла агароды, замёты і тыны. Пад тым жа годам хроніка адзначала і анамальна халоднае надвор'е летам. Р.Т. Сурта піша, што 4 ліпеня, у суботу вечарам у Магілёве выпаў вялікі снег, які ляжаў некалькі дзён. Таксама адзначалася, што за Беразіной і Нёманам надвор'е ў гэты дзень было яшчэ горш [2, с. 248]. У дадзеным запісе была зроблена памылка ў даце. Справа ў тым, што аўтар хронікі пераблытаў ліпень з чэрвенем, і снег на самой справе выпаў не 4 ліпеня, а 4 чэрвеня. Па-першае, 4 чэрвеня ў 1695 г. па грыгарыянскім календары прыходзілася якраз на суботу, а па-другое, пад такой датай адзначаную вышэй кліматычную анамалію ўпамінаюць іншыя пісьмовыя крыніцы. Так, напрыклад, генеральны аканом і губернатар Слуцкага і Капыльскага княстваў С. Незабытоўскі ў сваім дзённіку 4 чэрвеня 1695 г. зрабіў наступны запіс: “Niepogoda sroga z zimnem u sniegiom sały dzień była”¹. Таксама пра снег 26 мая (па старым стылі) у 1695 г. упамінуў і Віцебскі летапіс Панцырнага і Аверкі [4, с. 196]. Па сведчанні магілёўскага храніста, усё лета 1695 г. было халодным з частымі замаразкамі. Такія кліматычныя ўмовы нанеслі значную шкоду збожжы, прывялі да яго дарагавізны і да вялікага голаду, ад якога дзясяткі тысяч мясцовых жыхароў цэлымі сем'ямі шукалі паратунку ў Расіі. У наступны 1696 г. цэны на хлеб у Магілёве працягваюць расці. Так, напрыклад, 15 гарцаў жыта каштавалі 2,5 злотых. Каля Слуцка, Мінска і на літоўскім памежжы сітуацыя была яшчэ горш: цэны на хлеб былі ў тры разы больш, і ад голаду людзі кідалі сваіх дзяцей на дарогах [2, с. 248].

Умовы вялікага голаду ў 1696 г. абвастраліся чарговым нашэсцем на беларускія землі саранчы, якая знішчыла ўсё пасевы збожжа. Гэта зноў-такі паказвае, што лета адзначанага года было спякотным і сухім. Нездарма Магілёўская хроніка ўпамінае пра пажар у Дуброўне, дзе пагарэлі крамы і шмат дамоў [2, с. 250].

Дарагавізна на збожжа была адзначана ў пачатку 1701 г., якую Магілёўская хроніка тлумачыць неўраджаямі. Апошнія, па нашым меркаванні, мелі месца ў папярэднім 1700 г. Далей па тэксце хроніка адзначае, што 1701 г. прынёс добры ўраджай хлеба і цэны на збожжа ўпалі: 20 гарцаў жыта каштавалі 50 грошаў [2, с. 252]. На аснове гэтага можна свярджаць, што ўмовы надвор'я вясны і лета 1701 г. былі спрыяльнымі для росту сельскагаспадарчых культур, і ў Беларусі не назіралася якіх-небудзь кліматычных анамалій, на адсутнасць якіх указваюць і іншыя пісьмовыя крыніцы. Па сведчанні Магілёўскай хронікі, у 1706 г. на Русі таксама не было недахопу ў хлебе, а цэны на яго і іншыя прадукты харчавання ўстанавіліся нізкія, што ўказвае на багаты ўраджай і адсутнасць кліматычных катаклізмаў [2, с. 256, 263].

Цікавымі апісанніямі кліматычных з'яў у Магілёўскай хроніцы быў адзначаны 1708 г. Вясна гэтага года суправаджалася вялікай паводкай, калі назіраўся значны пад'ём вады. Таму расійскаму войску, якое знаходзілася

¹ Dziennik Stanisława Niezabitowskiego 1682–1700. – URL: <https://polona.pl/item-view/b4663a28-a618-466d-8a8d-68a6c8fbcc2f?page=629> (дата звароту 8.05.2024).

ў гэты час у Магілёве, прыйшлося будаваць дадатковыя масты. Летам 1708 г. устанавілася вільготнае і дажджлівае надвор'е. Яно прывяло да нашэсця на горад маленькіх жабак, якіх, па сведчанні хронікі, была такая вялікая колькасць, што нельга было ступіць кроку, але з надыходам далейшых гарачых дзён, жабкі ў горадзе знікаюць [2, с. 271–272]. У сваіх апісаннях Магілёўская хроніка, безумоўна, не абмінула анамальна халодную зіму 1708/1709 гг. Пад 1708 г. храніст зрабіў наступны запіс: “А за тым nastąpiła zima sroga, łuta że nie jednemu dała się we znaki” [2, с. 276]. За 1709 г. апісанне хронікай анамальнай зімы працягваецца і адзначаецца, што падчас яе выпалі незвычайна вялікія снягі, а птушкі, звяры і людзі замярзалі на дарогах, таксама згадваецца голад і высокія цэны на збожжа і іншыя прадукты харчавання [2, с. 276]. Апісаная вышэй зіма лічыцца самай халоднай у XVIII ст. У пачатку 1709 г. рэзкае зніжэнне сярэдняй тэмпературы паветра, моцныя вятры і вялікія колькасць ападкаў у выглядзе снегу назіраюцца па ўсёй Еўропе, замаразкі былі зафіксаваны нават у басейне Міжземнага мора [7, р. 220]. Зіма 1708/1709 гг. стварала сур'ёзныя праблемы для рускай і шведскай армій падчас чарговай ваеннай кампаніі Паўночнай вайны, калі Карл XII рухаўся на тэрыторыю Украіны. Войскі абедзвюх краін пакутвалі ад моцных маразоў, а лік загінуўшых ад абмаражэння ішоў на тысячы [8, с. 350].

Згаданыя намі прыклады значнага зніжэння сярэдняй тэмпературы, суровых зім, а таксама няўстойлівага надвор'я вясной і летам прадстаўнікі гістарычнай кліматалогіі звязваюць з Малым ледавіковым перыядам, адным з пікаў якога лічыцца астранамічны мінімум Маундэра (1645–1715 гг.), калі назіраўся дэфіцыт сонечных плямаў і была зафіксавана мінімальная сонечная актыўнасць [9, р. 409].

Наступны, пасля ўпамінавання анамальна халоднай зімы 1709 г., запіс у Магілёўскай хроніцы, які апавядае пра кліматычнымі з'явы, мы знаходзім толькі пад 1748 г. Хроніка апісвае, што ў гэтым годзе ў Магілёве назіраецца нашэсце саранчы, якая нанесла вялікі ўрон збожжавым і травам [10, с. 77]. У цэлым у гэты год нашэсце саранчы ахапіла вялікую тэрыторыю: Украіну, Малдову, еўрапейскую частку Расіі. Тады гэтыя насякомыя знішчылі амаль увесь ураджай сельскагаспадарчых культур, што прывяло да чарговых успышак голаду [11, с. 390–391]. Як гэта звычайна бывае ў выпадках актыўнага распаўсюджвання саранчы, вясеннія і летнія дні 1748 г. суправаджаліся моцнай засухай. Сухое і спякотнае надвор'е, як вынік, прывяло ў 1748 г. да вялікага пажару ў Магілёве. Магілёўская хроніка апісвае, што ў дзень Ушэсця Гасподняга (канец мая) горад быў ахоплены агнём, пагарэлі амаль усе дамы гараджан, была пашкоджана брацкая царква, дзе быў расплаўлены самы вялікі зван, а ікону Багародзіцы і ўсе каштоўнасці з гэтай царквы ўдалося ўратаваць. Таксама цалкам згарэла кафедральная царква, езуіцкі і фарны касцёлы [10, с. 77].

Пад 1759 г. хроніка апісвае, што 30 снежня ў Магілёве назіраўся такі моцны вецер, што ў брацкай царкве быў павалены франтавы шчыт, які падаючы прабіў свод. У Багаўленскай царкве вецер сагнуў крыж, а на званіцы паразрываў дах. Таксама ветрам былі пашкоджаны дахі ў многіх дамах жыхароў горада. Па словах старых людзей, падобнага моцнага ветру не было на іх памяці [10, с. 79].

Апошнім запісам Магілёўскай хронікі, які датычыцца апісання кліматычных з'яў XVIII ст., было сведчанне ад 1760 г., што ў Магілёве назіраўся такі вялікі разліў Дняпра, што царква святога Мікалая ўся была акружана вадой, а паводка прынесла вялікі ўрон мясцовым жыхарам [10, с. 79]. Дадзенае здарэнне паказвае на тое, што зіма 1759/1760 гг. прынесла многа снегу, таянне якога і прыводзіць да значнага павышэння ўзроўню вады.

Заклучэнне. Такім чынам, у Магілёўскай хроніцы Т.Р. Сурты і Трубніцкіх упамінаюцца пра кліматычныя з'явы мы знаходзім сярэд запісаў, якія па сукупнасці адносяцца да 16-ці розных гадоў у прамежку часу другой паловы XVII – XVIII ст. Толькі тры гады (1682, 1701 і 1706 гг.) у хроніцы характарызуюцца як спрыяльныя з кліматычнага пункту погляду і не маюць ярка выражаных адхіленняў у надвор'і. Астатнія ж гады былі азнаменаваныя рознага роду экстрэмальнымі кліматычнымі з'явамі: анамальна халоднымі і шматснежнымі зімамі, вялікімі вясеннімі павадкамі, неспрыяльным надвор'ем у летнія перыяды, калі назіраліся зніжэнні тэмператур з павышанай вільготнасцю, працяглымі дажджамі і моцнымі вятрамі. Такія кліматычныя катаклізмы можна лічыць праяўленнямі так званага Малога ледавіковага перыяду, які працягваўся ва ўсіх краінах Еўропы, у тым ліку і на тэрыторыі Беларусі, з XIV да сярэдзіны XIX стст. Магілёўская хроніка пад асобнымі гадамі ўзгадвала пра выпадкі нашэсця саранчы, што сведчылі пра кароткія наступленні засушлівых вясенніх і летніх сезонаў. У кантэксце апісанняў клімату хронікай ўпамінаюцца факты голаду і павышэння цэн на асноўныя прадукты харчавання. Галоўнай прычынай падобных сітуацый з'яўляліся неспрыяльныя прыродна-кліматычныя ўмовы, якія прыводзілі да рэзкіх зніжэнняў ўраджаяў ключавых сельскагаспадарчых культур.

ЛІТАРАТУРА

1. Улащик Н.Н. Введение в изучение белорусско-литовского летописания. – М.: Наука, 1985. – 261 с.
2. Полное собрание русских летописей. Т. 35. Летописи белорусско-литовские. – М.: Наука, 1980. – 306 с.
3. Namaczyńska S. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i w krajach sąsiednich w latach 1648–1696. 1. Zjawiska meteorologiczne i pomory. – Lwów: Skł. gł. Kasa im. rektora J. Mianowskiego, Instytut Popierania Polskiej Twórczości Naukowej, 1937. – 234 s.
4. Полное собрание русских летописей. Т. 32. Хроники: Литовская и Жмойтская, и Быховца. Летописи: Баркулабовская, Аверки и Панцырного. – М.: Наука, 1975. – 233 с.
5. Историко-юридические материалы, извлеченные из актовых книг губерний Витебской и Могилевской, хранящихся в центральном архиве в Витебске, изданные под редакцией архивариуса сего архива Созонова. Вып. 5. – Витебск: Тип. губ. правления, 1874. – 416 с.
6. Бараш С.И. История неурожая и погоды в Европе (по XVI в. н. э.). – Л.: Гидрометеоздат, 1989. – 237 с.

7. Pfister C., Wanner H. Climate and society in Europe – the last thousand years. – Bern: Haupt verlag, 2021. – 396 p.
8. Тарле Е.В. Северная война и шведское нашествие на Россию. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 656 с.
9. Le Roy Ladurie E. Histoire humaine et comparée du climat: T. 1. Canicules et glaciers XIIIe–XVIIIe siècles. – Paris: Fayard, 2004. – 740 p.
10. Хроника белорусского города Могилева // Чтения в Императорском Обществе истории и древностей российских при Московском университете. – Кн. 3. – Отд. 1. – М., 1887. – С. 1–142.
11. Борисенков Е.П., Пасецкий В.М. Летопись необычных явлений природы за 2,5 тысячелетия. – СПб.: Гидрометеоздат, 2002. – 536 с.

Паступіў 24.05.2024

ОПИСАНИЕ КЛИМАТИЧЕСКИХ ЯВЛЕНИЙ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XVII–XVIII В. В МОГИЛЁВСКОЙ ХРОНИКЕ Т.Р. СУРТЫ И ТРУБНИЦКИХ

канд. ист. наук А.А. СУББОТИН
(Витебский государственный технологический университет)

В статье рассматриваются особенности описания климатических явлений в Могилёвской хронике Т.Р. Сурты и Трубницких. Хроника является ценным историческим источником по реконструкции климата второй половины XVII – XVIII вв. В ней упоминаются прежде всего климатические катаклизмы, которые нашли своё отражение в записях про аномально холодные зимы, неустойчивую погоду в весенние и летние сезоны. В хронике большое внимание уделяется фактам голода, повышения цен на хлеб и другие продукты питания, что было результатом низких урожаев, вызванных неблагоприятными климатическими условиями. Авторы Могилёвской хроники также описали случаи нашествия саранчи, которые вновь наблюдаются на белорусских землях с конца XVII в. и являются отчётливым индикатором сухой и тёплой погоды.

Ключевые слова: климат, историческая климатология, Могилёвская хроника, ВКЛ, Малый ледниковый период.

DESCRIPTION OF CLIMATIC PHENOMENA IN THE SECOND HALF OF THE XVII–XVIII CENTURIES IN THE MOGILEV CHRONICLE OF T.R. SURTA AND TRUBNITSKY

A. SUBOTSIN
(Vitebsk State Technological University)

The article discusses the features of the description of climatic phenomena in the Mogilev chronicle of T.R. Surta and Trubnitsky. The chronicle is a valuable historical source for reconstructing the climate of the second half of the XVII – XVIII centuries. It mentions, first of all, climatic disasters, which are reflected in records of abnormally cold winters and unstable weather in the spring and summer seasons. The chronicle pays great attention to the facts of famine, rising prices for bread and other food products, which was the result of low yields, caused by unfavorable climatic conditions. The authors of the Mogilev Chronicle also described cases of locust invasions, which have been observed again on Belarussian lands since the end of the XVII century and are a clear indicator of dry and warm weather.

Keywords: climate, historical climatology, Mogilev Chronicle, GDL, Little Ice Age.